

POR UN DESENVOLVEMENTO COMUNITARIO NO NOSO AGRO*

Tereixa LEDO REGAL

Centro de Documentación para o Mundo Rural Galego

O desenvolvemento comunitario como metodoloxía e práctica provocadoras de respostas das comunidades rurais á súa anomia. Exame e valoración das experiencias no agro galego nos últimos tempos.

A problemática que xira ó redor do mundo rural galego é unha problemática global que necesita tamén de respostas globais.

Non imos presentar aquí unha análise desa realidade social rural galega; análise que habería que ofrecer, desde logo, de ter máis espazo á nosa disposición. O que si faremos será dar unhas pinceladas que, aínda que xa por moitos coñecidas, axudarán a situarnos.

Polo tanto, estamos diante:

- dunha organización social, dunha cultura e dun mundo de relacións sociais rurais en declive.
- de economías agrarias deprimidas e con aparente pouco futuro.
- dun tecido social débil.
- dun proceso de modernización das estruturas, fundamentalmente das económicas, baseado nun modelo externo, e non centrado nas propias comunidades rurais.
- modelos de vida e de conducta social copiados do mundo urbano.
- de comunidades con pouca vida; con grupos e movementos de base pouco numerosos.
- políticamente, con pouca participación.

En resumo: ás comunidades, ás parroquias rurais, estalles faltando capacidade de análise dos propios problemas, capacidade de decisión sobre si mesmas e, finalmente, capacidade de organización e mobilización para responderen e crearen camiños de seu.

E isto no contexto das sociedades tecnocráticas modernas, de cara ás que parecemos ir camiñando, sociedades que tenden a afasta-lo poder de decisión, de xestión e de acción do propio corpo social.

* Recibido en Abril de 1989.

1. O desenvolvemento comunitario como resposta.

Respondendo a esta problemática aparecen unha serie de instrumentos, de estratexias, de técnicas e de accións encamiñadas a “promove-la participación comunitaria de capas sociais e de bolsas de poboación que doutro xeito desenvolven cada vez máis a súa anomía cultural, o seu illamento social e a súa indiferencia política”. (1)

Esta “animación”, segundo o campo no que se incida, é denominada “animación socio-cultural” (accións que promoven actividades e vida socio-culturais), “animación socioeconómica” (dirixidas a potencia-los recursos económicos, humanos, ...da comunidade), etc...

As aportacións coordinadas dos diversos campos de animación (cos seus diversos programas de actuación) dan lugar a un proceso global de animación, que chamamos “animación comunitaria”.

Supón supera-las accións parciais, co resultado dun desenvolvemento integrado da comunidade rural ou “desenvolvemento comunitario”.

Os rasgos claves da animación e do desenvolvemento comunitarios poderíanse resumir nos seguintes puntos (2):

- Concretízase nun territorio determinado: a comunidade parroquia(s), concello ou comarca, segundo os casos) (3).
- A comunidade é o suxeto principal, e principal destinatario tamén da animación e do desenvolvemento comunitarios.
- O que significa que a comunidade é a base e a protagonista do seu desenvolvemento; que ten capacidade de autodeterminación e de autoxestión.
- Prima, polo tanto, a participación local.
- O ritmo do desenvolvemento ven dado pola propia comunidade; pode ser predisposto desde fóra (por técnicos ou pola Administración...) pero nunca imposto artificialmente.

“Pensar”, “decidir”, “actuar” (segundo algúns) (4) ou “comprende-la propia realidade”, “cunha actitude crítica” e “organizarse para lle da-la resposta á propia proble-

(1) Eduardo Delgado, citado en “Escritos sobre promoción sociocultural”, Avelino Hernández (1987) páx. 49.

(2) Recollidos de aportacións de varios teóricos no tema: Avelino Hernández, Marco Marchioni e Angel de Castro.

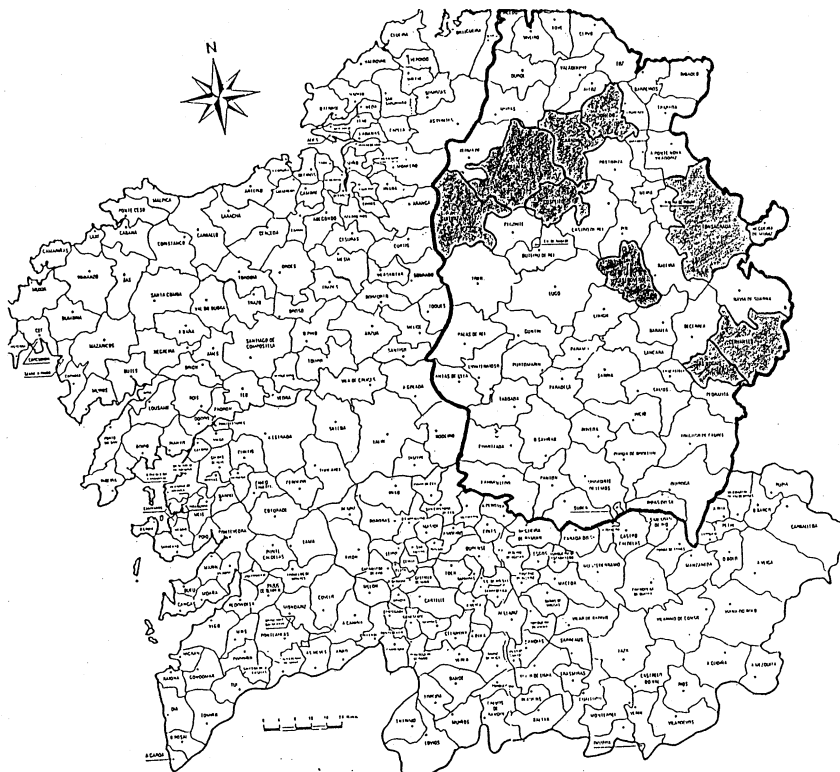
(3) Os catro elementos estruturais que Marchioni (1987), páx. 68-80 recolle como diferenciadores da comunidade son:

- un territorio común onde se dan unhas relacións sociais, uns conflitos, etc., determinados.
- unha poboación: grupos, clases sociais...
- cunhas demandas e uns recursos determinados.

(4) Enrique Aranz Villalta, *movimientos culturales en el mundo rural*, páx. 142.

mática” como comunidade (segundo a linguaxe doutros (5) serían, así, os tres momentos principais da dinámica da animación e desenvolvemento comunitarios (6).

Definidos os contidos do quefacer socio-comunitario, notámo-la súa contribución, básica, para a existencia dunhas comunidades, dunha poboación e dunha sociedade civil vivas e dinámicas que participen realmente na construción social da realidade rural; para o reforzamento e a revitalización dun verdadeiro estado de democracia.

Concellos de Lugo con presenza de animación e desenvolvemento comunitario.

Concellos de:

- Mondoñedo • Abadín • Vilalba • Cospeito • Guitiriz
- Cervantes • As Nogais • Castroverde • A Fonsagrada

(5) Angel de Castro La animación cultural, nuevas perspectivas, Deputación de Valladolid, 1987, pág. 52.

(6) As características do modelo de desenvolvemento proposto nunha das ponencias das Xornadas de Debate sobre “Promoción sociocultural y desarrollo comunitario en zonas rurales” (año 1986) son: integral e integrado, endógeno (que aproveita os recursos autóctonos), ecolóxico, local, equilibrado e harmónico (tecnoloxías blandas...), de base popular, social, cooperativo, cultural. Páxs. 42 e 43.

2. O desenvolvemento comunitario no agro galego.

No mundo rural galego estas experiencias de animación e desenvolvemento comunitarios, aínda que pouco numerosas polo de agora, van facendo a súa aparición.

Na provincia de Lugo contamos unhas 9 experiencias deste tipo, localizadas nos concellos de Cervantes, Abadín, Mondoñedo, A Fonsagrada, As Nogais, Guitiriz, Vilalba, Cospeito e Castroviride; cada unha cunhas características peculiares.

a) Concello da Fonsagrada.

Créase unha asociación cultural e un patronato-museo, que son as organizacións que estrutura tódalas actividades. A experiencia pódese incluír dentro do que chamamos “desenvolvemento comunitario” porque ten incidencia tanto nas áreas cultural e social coma na económica e educativa.

b) Concello de Abadín.

Aquí o elemento cohesionador das accións levadas adiante nos ámbitos económico, educativo, cultural e social é o relixioso.

A estrutura creada son grupos parroquiais de veciños que, desde a análise da realidade e a reflexión-formación, van transformando o seu entorno (varias asociacións de montes veciñais funcionando comunitariamente, concentración parcelaria en diversas parroquias, atención á terceira idade...).

c) Concello de Cervantes.

O equipo de promoción da zona, logo da análise da situación, pretende o desenvolvemento integral da comunidade desde diversos campos de animación; fundamentalmente dándolle unha resposta á problemática socio-económica, que se valora como primordial. Na creación dunha cooperativa de apicultura reside o primeiro éxito do labor iniciado.

d) Concello de Mondoñedo. Parroquia de Oirán.

A animación desenvólvese neste caso a nivel educativo-cultural e socio-económico, a través da creación dunha agrupación de produtores para a venda do leite en común; agrupación que tende a funcionar tamén a nivel de servizos diversos para os socios e como asociación veciñal.

E de destaca-la participación e o protagonismo de certos veciños-socios en toda a dinámica.

e) Concello de Vilalba. Parroquia de Noche.

A partir da experiencia de 9 veciños, que deciden a venda do leite en común, xorden na parroquia novas iniciativas, influídas por esta primeira: unha cooperativa de consumo e unha asociación cultural.

f) Concello de Guitiriz.

A creación dunha asociación cultural xuvenil é o núcleo organizativo da animación e de desenvolvemento do concello neste caso; animación e desenvolvemento

to que inciden sobre todo no campo cultural e social.

Para responder ó modelo de desenvolvemento comunitario quizais falte unha animación decidida no nivel socio-económico.

g) Concello das Nogais.

Preténdese actuar nos campos económico, social e cultural a través da creación dunha cooperativa de queixo e de diversas actividades nas demais áreas.

A iniciativa parte neste caso, e a diferenza dos demais, do mesmo Concello, quen contrata un equipo multidisciplinar de técnicos.

h) Concello de Cospeito. Parroquia de Muimenta.

Chégase a constituír unha asociación cultural que realiza actividades tanto a nivel cultural e social coma educativo e económico (organización das feiras anuais MOEXMU).

i) Concello de Castroverde.

A animación e o desenvolvemento comunitarios realizáronse aquí a través do labor da asociación cultural de Castroverde e da asociación veciñal da parroquia de Vilabade, de onde xurdiu a experiencia. Os éxitos numerosos a nivel cultural e de traballos parroquias (fixéronse máis de 30 obras comunitarias, algunhas de envergadura) tornáronse dificultades cando se pretendeu entrar no terreo socio-económico (cooperativa, gando comunitario nos montes veciñais...).

A pesar destas realidades, as deficiencias son aínda numerosas no marco do desenvolvemento comunitario rural:

— Poucas experiencias deste tipo.

— Baixa profesionalización dos axentes de animación, que na súa maior parte son voluntarios remunerados (mestres con escola na parroquia ou concello, sacerdotes, axentes de Extensión Agraria...).

Dos 9 casos de desenvolvemento comunitario que atopamos na provincia de Lugo, só nos concellos de Cervantes e As Nogais hai profesionais contratados para o traballo comunitario.

E en Cervantes a iniciativa parte tamén dun grupo de voluntarios que demandan apoio de diversas entidades públicas e privadas.

— Falta de financiamento e de apoio por parte da Administración, e falta de recursos en xeral.

— E inexistencia de equipos interdisciplinares, profesionais contratados pola Administración, que respondan a plans territoriais globais de desenvolvemento.

Os equipos de Servicios Sociais Comunitarios Comarcais, dependentes da Consellería de Traballo e Benestar Social, e que van comenza-la súa andadura a principios do vindeiro mes de xuño, poderíanlle dar respostas, quizais, a este vacío actual.

Os éxitos, apreciadas as condicións anteriores, son de louvar: a pesar das deficiencias de profesionalización, de coordinación, recursos e financiamento (por non citar máis), certas experiencias foron xurdindo, abrindo camiños, marcando pautas e métodos de actuación, sendo modelos de referencia exemplificadores e significativos do moito traballo comunitario que se podería realizar nas aldeas galegas.

3) As experiencias de animación e desenvolvemento parciais.

Chamamos así as experiencias que inciden unicamente nun dos campos posibles: o cultural, o económico, o educativo, o social, ...e que polo tanto non chegan a darlle unha resposta á problemática global existente.

Son as máis numerosas dentro do panorama da Galicia rural, aínda que, como apuntaba ó principio, a sociedade rural galega está orfa de estruturas organizativas.

Podemos destacar a nivel económico as realidades seguintes:

- Cooperativas de produción, consumo e venda.
- Cooperativas de confección (que recellemos aquí por estar case exclusivamente compostas por socias de ambiente rural).

Polas condicións de traballo que as caracterizan, seméllanse máis a economías negras que a cooperativas.

- Asociacións de montes en man común.
- Grupos de comercialización de leite.
- Grupos de compra e utilización de maquinaria en común.
- Sociedades agrarias de transformación.
- Mutuas gandeiras.

En canto ó campo da cultura, pódese falar de tres figuras principais:

- Os centros recreativo-culturais e teleclubs.
- Os grupos de “Preescolar na Casa” (cos que, desde a animación educativa de nenos e pais, se acada en casos a animación de actividades parroquiais).
- As asociacións culturais, que son as de máis relevancia.

A nivel social, son as asociacións de veciños e as asociacións de mulleres as que destacan. Estas últimas non polo seu gran número, senón pola súa novidade no noso ambiente.

A nivel relixioso tamén aparecen algúns grupos que, desde concepcións relixiosas, están tendo incidencia na vida da comunidade.

4. Os axentes de animación e desenvolvemento no agro galego

Como ben apuntábamos no apartado 2, a falta de profesionalización e remuneración, así como o nivel de voluntariado existente, son os temas candentes na actualidade, neste ámbito.

É na década dos setenta cando empezan a producirse estes primeiros procesos transformadores no agro galego. Sacerdotes e mestres cumpren a función de “guías” e animadores das comunidades.

O avance social xenera en cambio na década actual a aparición dunha serie de persoas con xéneses moi diversas: asistentes sociais, veterinarios, sindicalistas, fillos de labregos con estudos superiores ou universitarios, técnicos agrícolas con explotación propia, axentes de Extensión Agraria...

Este grupo tan heteroxéneo na súa procedencia adquire sociolóxicamente unha certa cohesión de intereses por canto todos eles inflúen no labor de apoio á renovación e modernización do campo en Galicia, dinamizando procesos productivos e asociativos numerosos.

Agora ben, a forza de animación que eles representan está seriamente dificultada por varios factores: a ignorancia mutua de experiencias e traballos realizados, a escasa interconexión e coordinación entre animadores, a ignorancia informativa e a incorrección de análises.

5. A xeito de conclusións

Habería que suliñar quizabes os seguintes puntos:

1. O mundo rural galego necesita urxentemente estruturas organizativas.
2. Precisa axentes, animadores, integrados no ambiente rural, que saiban poñer en marcha o potencial dinámico que existe nese medio.
3. Hai poucas iniciativas de animación e desenvolvemento comunitario e algunhas están esmorecendo por falta de apoios económicos, de asesoramento técnico, de intercambio de métodos de traballo, de animadores profesionalizados.
4. Pero existen iniciativas e existen experiencias. O que indica que as comunidades rurais poden e saben, cando se invisten esforzos e medios nelas, darlle resposta propia e organizada á súa realidade.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

HERNANDEZ, Avelino, Escritos sobre promoción sociocultural. Editorial Popular, S.A., Diputación de Valladolid, 1987.

MARCHIONI, Marco, Planificación y organización de la comunidad. Editorial Popular, S.A., Ministerio de Cultura, 1987.

CASTRO, Angel de, Aulas de cultura en el medio rural. Historia de una experiencia. Editorial Popular, S.A., Ministerio de Cultura, 1987.

La animación cultural, nuevas perspectivas. Editorial Popular, S.A., Diputación de Valladolid, 1987.

Varios: Agricultura, vida rural y asociacionismo. Documentación social, 72. Editorial Cáritas. Madrid, 1988.

Varios: Promoción sociocultural y desarrollo comunitario en zonas rurales. Editorial Popular, S.A., Diputación de Valladolid, 1987.

Varios: Traballo comunais no mundo rural''. Boletín Avriense, 7. Museo Arqueolóxico Provincial de Ourense, 1987.

SUMMARY The community development as methodology and practice that rouse responses from rural communities to its lack of norm. Consideration and appraisal of experiences in the galician country in the last few years.